

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Гурчіані Хатуни Джимшерівни
«Особливості висвітлення соціальної проблематики сучасним
українським ТБ у контексті глобальних світових тенденцій»,
представленої на здобуття наукового ступеня кандидата наук
із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.04
– теорія та історія журналістики

Уже в другій половині XIX століття висвітлення соціальної проблематики стає однією з провідних тем у західноєвропейських медіа, а з XX століття воно перетворюється на загальносвітову тенденцію. ЗМІ при цьому виконують не лише контролюючі й дорадчі функції, як це було раніше, а починають брати безпосередню участь в управлінні соціальними процесами, перетворюючись у своєрідний місток, що поєднує державні і політичні інститути із запитам широккого загалу суспільству.

Навіть виходячи з цього можна констатувати, що рецензована робота Х. Д. Гурчіані це актуальне, злободенне дослідження, обумовлене викликами часу. Адже українське суспільство й досі перебуває у стадії переходу від установ тоталітарної держави до демократичних та ринкових засад, що вимагає цілої низки реформ, більшість з яких якраз і позначаються на соціальних стандартах та рівні життя мільйонів пересічних українців. У цій ситуації саме засобам масової інформації випало не просто складне завдання, а справжня місія, пов'язана як із роз'яснення сутності реформ, так і контролю за їх реалізацією та мобілізації соціуму на їх підтримку.

На жаль, як засвідчує представлене дослідження, українські ЗМІ усувалися від висвітлення соціальної проблематики, того шоку без терапії, яке наше суспільство пережило в 90-і рр.

Новизна дисертації Х. Д. Гурчіані якраз і полягає в тому широкому контексті, що складається з прикладів висвітлення соціальної проблематики у ЗМІ розвинутих країн та задає відповідну планку в рівні цієї вкрай

важливої для будь-якого суспільства роботі, скрупульозному аналізу стану справ у цій сфері на наших провідних телеканалах та порівняння цієї практики із загальноєвропейською.

Важливо, що при цьому дисертантка слушно вказує на шлях еволюції преси в Західній Європі та США: від позиції «над суспільством («четверта влада») з її підходами до концепції соціально відповідальної преси, коли ЗМІ добровільно переймають на себе частину відповідальності за соціальний стан суспільства. Про це йдеться вже у першому розділі дисертації, в якому дисертантка глибоко і всебічно осмислила та систематизувала той шлях, що пройшли світові журналістикознавство та комунікативістика, вивчаючи соціальну проблематику, та еволюцію, що її зазнали протягом значного відрізка часу і саме наповнення змісту поняття «соціальна проблематика», і підходи до його тлумачення.

Авторка справедливо підкреслює, що саме у постіндустріальному суспільстві ця проблематика не просто виходить на перший план, а й значно розширює свої межі. До неї відносять нині соціальну стратифікацію, економічні проблеми, соціальну дезорганізацію, соціальну незахищеність різних верств населення, соціальну, расову та гендерну нерівність, недоліки медицини і, як наслідок, появу «соціальних хвороб» (туберкульозу, ВІЛ) і таке інше (с. 11).

Ще одна принципово важлива теза, викладена у цьому розділі, пов'язана з «управлінською революцією» на Заході в останню третину минулого століття і активне залучення до управлінських процесів медіаресурсів, що дозволяє отримувати найбільший соціальний ефект на певному відрізку соціального простору. Поділяємо і невтішний висновок авторки: нехтування цими процесами як з боку влади, так і з боку медіа не дозволяє розробити в Україні «таку програму соціального управління, яка б дозволяла здійснити системний характер управлінської взаємодії, виокремити пріоритети в реалізації корінних інтересів нації, визначити стратегічну мету соціальної політики й ті соціальні орієнтири реформування

та розробки будь-якого виду політики, що повною мірою задовольняв би інтереси громадян» (с. 40-41).

Другий розділ роботи присвячено аналізу висвітлення соціальної проблематики західноєвропейським телебаченням. Можна погодитись із обраними дисертанткою для аналізу моделями функціонування ТБ: англійська телерадіокорпорація BBC (як приклад максимально незалежного громадського телебачення), німецькі канали ARD та ZDF, які хоч і належать до громадсько-правових, але здебільшого контролюються державним органами та політичними організаціями, та комерційне телебачення у США.

Всебічно вивчаючи досвід практичної роботи цих телеканалів, авторка виходить із того, що не лише формат та спрямованість ЗМІ впливають на суспільну думку, але й форми соціальної організації самого суспільства теж суттєво впливають на редакційну політику медіа. Це особливо стосується мовлення комерційних телемереж у США. Сильне громадське суспільство з цілою низкою громадсько-політичних інститутів не дає комерційним ЗМІ зосередитись лише на прагненні отримувати прибутки. І хоча соціальні та громадсько-політичні проблеми висвітлюються з урахуванням рівня їх сенсаційності та впливу на рейтинги, домінуючим залишається висновок рішення Федеральної комісії із зв'язку, яка ще в 1941 р. за часів президентства Ф. Рузвельта констатувала: «Свобода слова... має бути достатньо широкою, щоб надавати повну та рівну можливість доведення до свідомості громадськості усіх аспектів проблем суспільного звучання... Головне – суспільний, а не особистий інтерес» (с. 86).

У третьому розділі дисертації детально аналізується висвітлення соціальної проблематики на трьох українських загальнонаціональних каналах: «UA: Перший», «Інтер» та «1+1», і, зокрема, зміст програм, що позиціонуються телемовниками як соціальні. Авторка всебічно підійшла до вивчення цієї проблематики, тому закономірно, що її увагу привернули структура та змістове наповнення телеефіру на цих каналах, особливості

подання соціальної проблематики та розташування подібних програм у мережі мовлення.

Х. Д. Гурчіані справедливо зазначає, що соціальна проблематика так чи інакше присутня у змістовному наповненні не лише спеціальних програм, а й у випусках новин, різноманітних ток-шоу і навіть у такій, здавалося би цілковито розважальній, програмі як «95-й квартал» на каналі «1+1». Проте особливої ваги, безумовно, набувають спеціальні програми, особливо з огляду на те, що ціла низка соціальних проблем у нашому суспільстві не лише не вирішена, але їх вирішенням практично не займаються ні влада, ні громадськість, яка не має для цього ані відповідних організацій, ані громадсько-політичних інструментів.

Дисертантка справедливо вказує на те, що ситуація на краще змінилась лише на «Першому національному» (з весни 2015 р. «UA: Перший»), який з набуттям нового статусу «суспільного мовника» намагається охопити все коло соціальних проблем. Проте ці спроби, і в цьому теж не можна не погодитись з Х. Д. Гурчіані, висвітили ще одну «ахіллесову п'яту» наших ЗМІ – їх невисокий професіоналізм. Однієї соціальної значущості теми та її ваги замало, щоб утримати глядача біля екрану. І якщо «UA: Перший» у вітчизняних рейтингах телемовників посідає місце у кінці другої двадцятки, то це означає, що ефективність та суспільний резонанс його виступів незначна.

Що ж стосується комерційних каналів, то їх небажання втручатись у соціальну сферу (а канал «1+1» протягом багатьох років не запустив жодного нового проекту такого типу) засвідчує якраз домінування в їх роботі особистого (суто комерційного), а не суспільно значущого інтересу, на що, зокрема, націлюють свої телемережі американці, як бачимо це у вже цитованій постанові.

Не можна не підтримати ще один тривожний висновок, який зроблено в роботі: заважає всебічному і глибокому висвітленню соціальних проблем на ТБ ще й той факт, що належність їх до фінансово-промислових груп

змушує виходити медіа з «їх вузькоогоїстичних інтересів, а не потреб суспільства. Ось чому плюралізм у їх оцінках підмінюється грубою плюральністю, а проблеми розглядаються у такому ракурсі, щоб зіпсувати репутацію конкурента» (с. 160).

Роботу завершують конкретні, доказові та достовірні висновки, що містять в собі конкретні рекомендації журналістам-практикам та керівникам ЗМІ.

Автореферат та публікації повністю передають зміст роботи та її основні концептуальні положення.

Водночас, як будь-яке оригінальне дослідження, дисертація Х. Д. Гурчіані викликає певні запитання та спонукає до наукової полеміки.

1. Авторка у тексті дослідження справедливо пише про розширене тлумачення поняття «соціальна сфера» та віднесення до неї проблем з різних галузей – економіки, екології, охорони здоров'я, освіти, етики тощо. Зрозуміло, що всі вони важливі, але при цьому варто було зазначити, які саме аспекти цього поняття особливо актуальні для сьогодишньої України?

2. Досліджуючи участь сучасних ЗМІ в управлінні соціальними процесами, дисертантка зазначає, що в ідеалі вони разом з державними інституціями та громадськими організаціями утворюють єдине «проблемне поле», яке дозволяє не лише впливати на поліпшення соціального стану суспільства, а й веде до зміни «моделі поведінки» кожного громадянина. Однак варто було докладніше з'ясувати, чи є в нашій країні хоча б початкові елементи такого «проблемного поля» і чого бракує країні для його появи?

3. Дисертація присвячена аналізу висвітлення соціальної проблематики на загальноукраїнських телеканалах, проте варто було б хоча побіжно показати, наскільки подібна проблематика освоєна іншими видами ЗМІ, зокрема, друкованою пресою? І чи не вільніша остання у своєму підході до цих проблем?

4. Джерельна база дослідження обмежена загальнонаціональними телеканалами, як того і вимагає тема дисертації. Проте в Україні є ще два рівні телеорганізації – міжрегіональні та регіональні. Тому, можливо, варто було б хоча б в узагальненому вигляді торкнутися їх відношення до висвітлення соціальних проблем?

Ще раз хочу підкреслити, що мої зауваження мають полемічний та рекомендаційний характер і ніяк не впливають на загальне позитивне враження від високого рівня роботи.

Отже, маємо справу з глибоким дослідженням висвітлення соціальної проблематики українськими телеканалами, в якому гармонійно співвіднесені аналітико-теоретичний та конкретно-емпіричний рівні дослідження і яке повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 зі змінами, затвердженими Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р., а його авторка Х. Д. Гурчіані безумовно заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій зі спеціальності 27.00.04 – теорія та історія журналістики.

Офіційний оппонент - доктор історичних наук,
професор кафедри радіомовлення і телебачення Львівського
національного університету
імені Івана Франка *Гурчіані* І. В. Крупський

Підпис доктора історичних наук, професора Крупського І. В.

ПІДТВЕРДЖУЮ

Вчений секретар Львівського національного
університету імені Івана Франка

Гурчіані
О. С. Рабовецька

